

SZABADOS GYÖRGY

Szent László

ÉLETE

ÉS ORSZÁGLÁSA

Lovag, király és szent, Mátyásig a legnépszerűbb magyar uralkodó. Am 1040 körül, amikor az apjának menedéket adó Lengyelországban világra jött, Géza nevű bátyja után másodikként, ebből vajmi keveset lehetett sejteni. László életének nagy részét I. András és I. Béla testvérviszálya határozta meg, ami fiaikra is átháramlott. Mégis, politikai belátás és a családi sérelmeken történő felülemelkedés vezérelte, amikor 1083-ban szentté avattatta nagyapja megvakítóját, I. István királyt. 1091-ben ő kezdte el a Tengeremlék meghódítását, amit utóda, Könyves Kálmán a magyar-horvát perszonalunióval tetőzött be. 1095-ben a cseh határon érte a halál. Földi maradványait egyenesen Nagyváradra szállították. Igaz, hogy király nem származott tőle, mégis egy jelentős uralkodó őse lett. Leányától, Piroskától, azaz Szent Eirénétől született I. Mánuel bizánci császár, akinek udvarában III. Béla király nevelkedett. Nem véletlen, hogy László kanonizálását ő vitte sikerre 1192. június 27-én.

Cikkünkben a búcsúszentlászlói ferences
kolostor képei (18. század) láthatók
Fotó: Mudrák Attila

István király 1038. augusztus 15-én bekövetkezett halálával az Árpád-ház ezen ágának magva szakadt. Egyetlen felnőttkort ért fia, Imre, akihez az *Intelmeket* intézte, még 1031-ben szállt sírba. Bár István unokatestvérét, Vazult illette volna a trón, az öregedő király véres kézzel írta át a régi öröklérendet, és leányági unokaöccsét, Orseolo Pétert (1038–1041, 1044–1046) jelölte ki utódjául. Ám a sors igazságot szolgáltatott Vazulnak. Három száműzött fia, Levente, András és Béla idővel visszatért, s közülük a két ifjabb, I. András (1046–1060) és I. Béla (1060–1063) trónra jutott, sőt az Árpád-ház az ő vérvonalukon, főleg Béla leszármazottaiban élt tovább.

VAZUL VÉRVONALA

A hontalan hercegek előbb cseh, később lengyel földön találtak menedékre. Ott Béla herceg mindjárt meg is hálálta II. Mieszko (1025–1034) fejedelemnek, hogy befogadta őket. A pogány pomeránok éppen akkor tagadták meg Mieszkótól az éves adót, és csak úgy voltak hajlandóak megfizetni, ha uralkodóik megvívják, és a lengyel győz. Béla átvállalta Mieszko harci kötelezettségét, legyőzte a pomeránt, aki immár nem késlekedett leróni adóját. Mieszko *„fejedelem visszatért a Béla szerezte győzelemmel, magasztalta Béla herceg vitészségét és erejét, feleségül adta hozzá leányát, és vele adta az egész pomerán adót...”* – írja a *Képes krónika*.

A korai magyar íráshagyomány eme legfontosabb emléke, amely 11–12. századi gesztákat is magába foglalt, a „bajnok” vagy „bölény” jelentésű „Benyn” jelzővel ekesítette fel Béla herceget, ekképp tisztelegve harci vitészsége előtt. Méltán, hiszen Béla később többször is megcsillogtatta katonai képességeit, s azokat átörököltette fiaira. A lengyel hercegnővel kötött házassága ugyanis termékenynek bizonyult: Béla és Richeza nászából hét gyermek, négy fiú és három lány született. A magyar királyságra jutó két idősebb fiú, Géza és László még Lengyelországban látta meg a napvilágot 1040 körül.

Az ifjú apa sorsa ekkorra elvált két bátyjától, mert ők méltatlannak találták, hogy Béla hírnevét kihasználva éljenek Lengyelországban, ezért I. Kázmer fejedelem (1034–1058) engedélyvel útra keltek. Az 1030-as évek végén Levente és András a Kijevi

Ruszbá érkezett. Ott András elnyerte Anasztázia hercegnő kezét, pedig Bölcs Jaroszláv nagyfejedelem (1019–1054) lánya akkor még aligha tudhatta, hogy magyar királyné válik belőle. András legkésőbb kijevi tartózkodása elején hajtotta fejét keresztvíz alá, míg Levente megmaradt ősei hitén. Leventét és Andrást orosz földön érte a hazahívó szó 1046-ban, amikor Orseolo Péter uralma az elit és a néptömegek számára egyaránt tűrhetlenné vált.

A hazatért idősebb Vazul-fiakat országos pogánylázadás emelte hatalomra 1046 végén, ám a trónon nem kellett osztozniuk, mivel Levente 1047 elején meghalt; az idő tájt, amikor a három életben maradt püspök Székesfehérvárott megkoronázta Andrást. Az új király súlyos gondokkal kényszerült szembenézni. A „fehér és katolikus” András a nép minapi akaratával szemben keresztényként uralkodott, ám mivel Péter második trónfoglalását német hűbéri fennhatóság támogatta meg, bizonyos lehetett afelől, hogy a Német-római Császárság nem nyugszik bele a Magyar Királyság elvesztésébe; ráadásul Anasztáziával kötött házasságából ekkor még nem született fiú utód. Andrásnak tehát időre és segítségre volt szüksége.

Diplomáciai erőfeszítései csak arra voltak elegendők, hogy a német támadást elodázza, ezért a biztos támaszt egyedül Béla jelentette számára. Hazahívta öccsét Lengyelországból, és megtette trónörökösévé. A herceg 1047–1048 táján tért vissza családjával együtt. *„A király, amikor meglátta, nagy örömmel örvendezett, mert így támaszává vált testvérenek ereje is. Ezek után a király és testvére, Béla, tanácsot tartva az országot három részre osztották; két rész megmaradt a királyi felség tulajdonában, a harmadrész pedig a herceg tulajdonába került. Az országnak ez az első felosztása volt tehát a viszály és a háborúságok magvetése Magyarországon hercegei és királyai között.”*

Egy évtizedet szaladt előre az időben a *Képes krónika*, amikor a hercegség (dukátus) intézményét értékelte, ám a dinasztikus országfelosztás tényleg balul ütött ki, és hosszú időre meghatározta Szent László sorsát. Amikor azonban Béla növendék fiaival ősei földjére lépett, Géza és László apjuk és nagybátyjuk szeretetét, testvéri egyetértését tapasztalhatta, s ez így is maradt 1058-ig. *„A király és a herceg nyugodalmatlan békességben élt”* – írja króni-

kánk, de a béke nem adatott meg az országnak. 1051-ben és 1052-ben német támadás érte a Magyar Királyságot. Előbbit Vértesnél, utóbbit Pozsony alatt állította meg a magyar honvédelem. Mintha a forgandó szerencse jutalmazta volna András és Béla együttes erőfeszítését, a német birodalmat ezután belviszály, majd császáranak halála sújtotta. Az új uralkodó, IV. Henrik (1056–1105) hatévesen került apja elárvult trónjára. A birodalmi vezetésnek hirtelen fontos lett kiegyezni Magyarországgal, miután belátta, hogy hatalmát nem tudja a Vazul-fiak kormányzata felett érvényesíteni.

A békének azonban formája és ára volt. A korban bevált forma új dinasztikus kötelék létesítését jelentette. I. Andrásnak és Anasztáziának 1053 körül végre megszületett fia, Salamon, majd röviddel utóbb Dávid. IV. Henriknek volt egy nővére, Judit, akit 1058-ban eljegyeztek Salamonnal. A gyermekek jelképes gyűrűváltása a Magyar Királyság és a Német-római Császárság szövetségét pecsételte meg. A két ország között így állt helyre az a viszony, amely I. (Szent) István (997–1038) és II. (Szent) Henrik (1002–1024) idején érvényesült, kettejük sógorsága és szövetsége révén. A béke ára az lett, hogy I. András ágán kellett folytatódnia az Árpád-háznak: Salamon és Judit a magyar–német kapcsolatban azt a szerepet kapta, amit annak idején Szent István és Boldog Gizella. Ilyenformán András király felmondta Béla hercegnek tett trónöröklési ígéretét.

A testvérek viszonya szeretetből viszályba fordult, mert Béla nem nyugodott bele kisémmizésébe. Jóllehet Béla fiatalabb volt Andrásnál, de az ő két első fia, Géza és László idősebb volt Salamonnal és Dávidnál, ekképp helyzeti előnnyel indult a testvérháborúban, amelyben I. András trónját, majd életét vesztette. I. Bélát 1060. december 6-án koronázták meg Székesfehérvárott. Salamon német földre menekült. Béla szűk három esztendeig volt Magyarországon király. A második pogánylázadást leverte, s uralkodói hatalmának erejét jelzi, hogy az ő idején szünetelt a dukátus intézménye. A Salamon révén keletkezett külpolitikai válsághelyzetet azonban nem tudta kezelni. IV. Henrik 1063 őszén sereggel vonult Magyarországra, hogy sógorát trónra segítse. I. Béla egy banális baleset miatt súlyos sérülten kelt hadra megvédeni királyságát, de szeptember 11-én meghalt. Fiai – Géza, László és a már itthon

született Lampert – reménytelennek látva helyzetüket Béla temetése után Lengyelországba menekültek.

SALAMON KIRÁLYSÁGA

„Salamon király tehát a császárral együtt akadálytalanul bejött a király nélkül maradt Magyarországra, és nyugodtan bevonult Székesfehérvárra, ahol egész Magyarország összes papsága és népe nagy tisztelettel fogadta. A császár pedig beszédet mondott a magyarok összesereglett tömege előtt sógora, Salamon király érdekében, s a köztük helyreállított békét szent esküvel is megerősítette. Majd a dicsőségesen megkoronázott Salamon királyt az egész ország helyeslő felkiáltása közepette az atyai trónra ültette.” A Képes krónika közlése egyszerűen a két ország között helyreállt szövetségi viszony megkoronázásáról tanúskodik. Ennyiről s nem többről. A Magyarország feletti hűbéri fennhatóság rövid diadala, majd a rá következő csúfos kudarc elvette a németek birodalmi étvágát; előkelőiknek be kellett érniük azon ajándékokkal, amelyekkel Salamon bőkezű főemberei fejezték ki hálójukat. Így jutott Anasztázia anyakirályné jóvoltából a bajor herceg tulajdonába az „Attila kardja” néven ismert aranyveretes szablya.

Krónikás emlékezetünk páratlanul színes történetmondással szól az 1063 és 1095 közötti emberöltőről. Olybá tűnik, mintha egy elveszett régi magyar históriás ének hősei elevenednének meg a gyalogos latin próza kereiteibe foglalva. A költői toll hegyére kívánczó tettek három főszereplője három királyunk volt: I. András fia, Salamon (1063–1074), illetőleg I. Béla két fia, I. Géza (1074–1077) és I. (Szent) László (1077–1095). Az András- és Béla-ág örökölt viszályát Béla fiainak testvéri összetartása ellenpontozza. Salamon, Géza és László mellett ugyanakkor helyet kapnak, sőt nemegyszer történelemformáló alakokká emelkednek a korabeli pártos világ cseppet sem mellékes mellékszereplői. A viszálykodó és békeszerető, rendíthetetlen és csalárd, nyílt és fondorlatos jellemek sorában egyaránt találunk koronás főket, előkelőket, harcosokat, egyházi férfiakat; sőt akadnak olyan összetett, vitatható személyiségek is, akik egyszerre hordozták a felsorolt tulajdonságárokat. És e belső vívódások közepette erősödött meg annyira a Magyar

Királyság, hogy Szent László országlása idején terjeszkedni kezdett.

1063 vége felé – IV. Henrik elvonul-tával – Géza herceg, aki apja halála után elmenekült, lengyel seregei élén tért vissza az országba. Salamon Mosonba húzódott; e nyugati határvár nem utoljára szolgált neki menedékkül. Megfelelő haderő híján kénytelen volt tárgyalásokba bocsátkozni. „Különösen Dezső püspök nyugtatgatta szelíd intelmeivel, nyájas rábeszéléssel Géza herceg lelkét, hogy adja vissza a királyságot békével Salamonnak, bár fiatalabb, ő pedig tartsa meg a hercegséget, amit korábban atyja is birtokolt [...] Salamon király és Géza herceg Győrben Magyarország színe előtt békét kötött. Azután az Úr feltámadásának ünnepét Pécssett ülték meg. Itt húsvét napján az ország főembereinek jelenlétében Géza herceg tiszteletteljesen maga koronázta meg Salamon királyt, s vezette be dicsőséggel Szent Péternek, az apostolok fejelmének királyi bazilikájába, hogy meghallgassák a misét.”

Előbb tehát a német sógor, Henrik, majd a magyar unokatestvér, Géza erősítette meg Salamon királyságát. E kétszeres, túlzó biztosítás szándéka ellenére bizonytalanságot bizonyít. Az sem tompította a viszályt érlelő gyanakvás légkörét, hogy az 1064. április 11-i misét követő éjszaka tűz pusztította el Pécs egyházát és a palotákat. A riadalom elültével viszont megszilárdult Salamon és Géza békéje, majd hét esztendeig tartó együttes kormányzás következett.

Az egyetértés évei alatt a környező népek számára is megmutatkozott Magyarország ereje. A külpolitika figyelme először délnyugat felé fordult. Dalmácia uralkodója, Zvonimir, aki Ilonát, I. Béla leányát vette feleségül, erre a rokoni kapcsolatra hivatkozva kért segítséget karantán ellenségeivel szemben. 1066-ban Salamon és Géza hadat vezetett Dalmáciába, s ott nagy győzelmet aratott. A hálás Zvonimir drága kelméssel, arannyal, ezüsttel halmozta el magyar segítőit; akkor még nem lehetett tudni, hogy ez a családi kötelék néhány év múltán sokkal nagyobb értéket jelent majd a Magyar Királyság számára. Addig azonban az ország urai honvédő harcokra kényszerültek. 1067-ben a csehek Trencsénig nyomultak, őket a magyarok könnyűszerrel kiűzték, majd bosszúból tüzzel-vassal pusztították támadóik területét.

Ekkor tüntette ki magát először Bátor Opos, aki egy óriás termetű cse-

A KORSZAK KIRÁLYAI

1000-1038

I. (SZENT) ISTVÁN

1038-1041

PÉTER

1041-1044

ABA SÁMUEL

1044-1046

PÉTER

másodsor

1046-1060

I. ANDRÁS

1060-1063

I. BÉLA

László király édesapja

1063-1074

SALAMON

László király unokatestvére

1074-1077

I. GÉZA

László király testvére

1077-1095

I. (SZENT) LÁSZLÓ

1095-1116

KÖNYVES KÁLMÁN

László király unokaöccse

1116-1131

II. ISTVÁN

1131-1141

II. (VAK) BÉLA

1141-1162

II. GÉZA

1162-1172

III. ISTVÁN

1162-1163

II. LÁSZLÓ

ellenkirály

1163-1165

IV. ISTVÁN

ellenkirály

1172-1196

III. BÉLA

László király szentté avatásának kezdeményezője

1196-1204

IMRE

het terített le párviadalban.

„Ezután a pogány kunok, áttörve a határerődítéseket, a Meszes-kapu felső részénél betörték Magyarországra, kegyetlenül végigrabolták a Nyírséget Bihar váráig, számtalan férfit, nőt és állatot hurcoltak magukkal, majd váratlanul átkelve a Lápos patakon és a Szamos folyón, visszahúzódtak. Salamon király tehát és Géza herceg fivérével, Lászlóval együtt mozgósítván a sereget, nagy sebessen siettek, átkeltek a Meszes-kapun, és mielőtt a kunok átjuthattak volna a hegyeken, Doboka városába értek.” 1068 valójában az úzok támadását hozta, mivel a kunok ekkor még messze jártak a Kárpát-medencétől.

Osul harcosai is jobban jártak volna, ha távol maradnak. Az erdélyi Kerlés mellett ugyanis a magyar sereg utolérte a betolakodókat, akiket az sem segített, hogy felmenekültek a magas hegyre. „A pogányok már elrendeződtek a hegytetőn, vakmerőbb íjászaik pedig leereszkedtek a lejtő közepéig, hogy a magyarokat meggátolják a feljutásban. Sűrű nyílzáppal árasztották el a király és a herceg csapatait. Néhány jeles magyar vitéz rárontott ezekre az íjászokra, és sokukat megölte a hegyoldalon; csak nagyon kevésnek sikerült nagy nehézségek árán feljutni társaikhoz, lovaikat újaikkal ütlegelve. Salamon király szenvedélyes harci dühében kiáltozva, csapatával a legmerevebb oldalon, szinte kúszva hatolt fel a pogányokhoz, akik sűrű nyílzáppal borították el őt. Géza herceg, aki mindig óvatos volt, az enyhébb emelkedőn

hágott fel, s nyilazva rontott a kunokra. Testvére, László az első támadáskor négyet megölt a legvitézebb pogányok közül, az ötödik súlyosan megsebesítette őt nyilával, de ezt is nyomban megölte.”

A krónika a kerlési (cserhalmi) győzelem kapcsán így regéli el László és a leányrabló kun mondáját. „Végül Szent László herceg megpillantott egy pogányt, aki lova hátán egy szép magyar leányt hurcolt magával. A herceg azt gondolta, hogy az a váradi püspök lánya, és bár súlyosan megsebesült, mégis gyorsan üldözőbe vette Szög nevű lován. Már-már elérte, és lándzsájával csaknem le is szúrta, de nem sikerült neki, mert sem az ő lova nem vágatott gyorsabban, sem amazé nem maradt le, hanem karnyújtásnyi távolság maradt lándzsája és a kun háta között. Odakiáltott hát a leánynak: »Szép húgom! Ragadd meg a kunt az övénel, s vesd a földre magad!« Az meg is tette. Amikor László herceg távolról a földön fekvőre szegezte lándzsáját, és meg akarta ölni, erősen kérte őt a lány, ne ölje meg, hanem bocsássa el. Ebből is látszik, hogy nincs hűség az asszonyokban, mert bizonyára kéjvágyból akarta őt megmenteni. A szent herceg azután sokáig birkózott vele, míg átvágván az inát, megölte. Ám az a leány nem is a püspök lánya volt.”

Az erőgyensúlyon alapuló országkormányzásnak békésebb emlékei is maradtak fenn. 1066-ban Atha nádor kérésére Salamon király és Géza herceg részt vett a zselicszentjakabi monostor felszentelési ünnepségén, melyet egy kiváltságlevél tanúsága szerint 1061 őszutóján kezdtek építeni. A százdi monostor számára 1067-ben kiállított adománylevél hitelét nem kisebb személyek erősítették meg jelenlétükkel, mint Salamon király, Géza herceg (akit itt Magnus néven említenek), László herceg és Dezső érsek (aki püspök korában békét szerzett Salamon és Géza között). A felsorolt világi előkelők közül két főméltóságot kell kiemelnünk: Vid és Ernye ispánt, az elkövetkező esztendő fontos szereplőit.

A KIRÁLY ÉS A HERCEGEK VISZÁLYA

A király és a hercegek viszálya 1071-ben lángolt fel újra, immár olthatatlanul. Ekkor történt, hogy a Keletrómai Birodalom hűségén lévő besenyő csapatok átúsztattak a Száván, és kifosztották a Szerémséget. Mivel az akkor bizánci fennhatóság alatt álló Nándorfehérvár semmit sem tett a rablók féken tartására, Salamon, Géza és László büntető hadjáratot vezetett a határváros ellen. A Száván történt felvonuláshoz kapcsolódik a görög-tűz első hazai említése. „A görögök és a bulgárok sajkáikon odaevezve gépeze-

teikkel kénes tüzet fújtak a magyarok hajóira és a vízen gyújtották fel azokat. Ám a magyarok hajóik sokaságával, amellyel ellepték a folyót, legyőzték a tűzokádó görögöket.” Az átkelés másnapján szoros magyar ostromgyűrű fonódott a város köré.

A védelmet irányító Niketas strategos meglepően sokáig tartotta magát ahhoz képest, hogy a felmentésül hívott besenyőket szétverték, s a megölték fejét bemutatták. Hanem amikor egy hőselkű fogoly magyar leány felgyújtotta a várost, Niketas kénytelen volt tárgyalni a megadás feltételeiről. Erre Géza – nem tudni, mi okból – királyként önállósította magát, s önhatalmúlag fegyverszünetet kötött a görögökkel. Salamon úgy látta, nem bízhat többé unokatestvérében; elhatározta hát, hogy megfosztja Gézát a hercegségtől, mielőtt Géza fosztaná meg őt trónjától. Emberei közül elsősorban Vid ispánra számíthatott. A német földről ideszármazott előkelő az András-ági királyok rendíthetetlen híveként eredendő gyanakvással tekintett Béla fiaira. Hűsége mellé azonban nagyravágyás és kegyetlenség társult: azt akarta, hogy Gézát vakítsák meg, és hercegségét adják neki. Vid térnyerését látva a testvérek okkal tartottak cselvetéstől, ezért a király hívására immár sosem jelentek meg együtt. Mindkét fél a végső leszámolásra készült és külföldi segítség után nézett.

1074. február 26-án elkövetkezett az első összecsapás. A király serege átkelt a fagyos Tiszán, és Kemejnél legyőzte Géza kisebb haderejét. A herceg Vác felé menekült; itt várta őt László a cseh-morva erősítés élén. Salamon Tokajnál értesült a fejleményekről. A diadalittas Vid harcra tüzelte királyát, és vállalta, hogy Lászlóék ellen maga vezeti Bács megyei csapatait. „Ernye pedig, aki mindig békeszerető volt, sírva fakadt ennek hallatára. Mikor Salamon látta, hogy sír, így szólt hozzá: »Ernye ispán, úgy látom, a herceg híve vagy, és csak színlelésből maradsz velem.« Ernye pedig így felelt: »Semmiképpen sem, uram, de nem akarom, hogy testvéreiddel harcolj, és hogy egymást öljék a katonák, fiú az apát vagy apa a fiát.« Azután Vid ispánhoz fordult: »Te arra biztatom az urat, hogy testvéreivel harcoljon, és azt mondod, hogy a kaszásokat meg a villásokat gyűjtötte össze.

Ám vigyázz, mert amit ezer kaszás levág, tízezer villás sem tudja összeszedni és számba venni, az Istenen kívül. Illő dolog meghalunk a királyért, de jobb volna helyesebb tanácsot követnünk.»

A március 14-én Mogyoród mellett vívott csata a hercegek győzelmét hozta, bár nagy véráldozatot követelt mindkét féltől. *„És amikor László sóhajtozva járkált az elesettek között, s meglátta Ernye ispán holttestét, rögtön leugrott lováról, átölelte, és sírva így szólt: »Ernye ispán, te békeszerető, úgy siratlak, mintha a testvérem volnál, mert szíved és eszed a békével volt teli.« Fel-emelte őt saját kezével, megcsókolta, és meghagyta vitézeinek, hogy Vácot temessék el tiszteességgel.”* A mogyoródi csatásíkon a győztes fél katonái feltűnő gyűlölettel viseltettek az ellenség másik halottja iránt. Mellét felhasították, szemét kivájták, az üregekbe földet szórta, s azt mondták: *„Sosem lakott jól a szemed kincsekkel és méltósággal, most hát lakassa jól szemedet és szívedet a föld!”* Amíg élt, Vidnek hívták.

Vid ispánnal együtt odaveszett Salamon tényleges főhatalma is. Magyarország világi és egyházi előkelői Gézáat választották királlyá. A bukott király az ország nyugati szélén húzta meg magát. Itt sem lelt nyugtot, mert Anasztázia anyakirályné a szemére hányta, hogy Ernye helyett Vidre hallgatott, s az ő tanácsainak köszönheti sorsa rosszra fordulását. Miután szinte minden belső támaszát elveszítette, Salamon német földre ment, és annak reményében, hogy IV. Henrik visszasegíti őt Magyar-

ország trónjára, még 1074 nyarán hűbéresküt tett sógorának. Ez a döntése – akármilyen kényszer szülte is – az apai örökség megcsúfolása volt, továbbá azzal fenyegetett, hogy megismétlődik Péter király rossz emlékezetű uralma.

Augusztusban IV. Henrik erős hadal betört és a Vág folyóig nyomult. Ekkor a németek is megcsodálhatták a Salamon mellett kitartó Bátor Opos vitézségét. *„A császár magához hívatta őt, dicséretekkel halmozta el, nyájas szavakkal kedveskedett neki. És megkérdezte Salamontól, hogy Gézának és Lászlónak sok ilyen jó vitéze van-e. Salamon király pedig, dicsérni akarván a magyarokat, meggondolatlanul így felelt: »Sokan vannak, még sokkal jobbak is.« Erre a császár: »Ha így áll a dolog, és ilyen vitézek harcolnak ellened, sosem fogod visszazerezni az országot.«”* Henrik jóslata beigazolódott. I. Géza király okos politikával mindenfajta alávetési törekvést elhárított Magyarországra felől. Előbb a német támadást hiúsította meg, majd sikerrel állt ellen egy másik, nem kevésbé fenyegető külső nyomásnak. VII. Gergely pápa ugyanis öns céljai érdekében igyekezett kihasználni a magyar trónviszályt: azt lett volna hajlandó elismerni és felségjelvényekkel ellátni, aki vállalja a pápai hűbért.

A még csak választott (ellen)királyként, korona nélkül uralkodó Géza nem ment lép-re, hanem VII. (Dukas) Mihály bizánci császárhoz fordult. Tőle kért és kapott királyi fejéket, mellyel 1075-ben megkoronázták. Nándorfehérvár és Szerémvár átadása fejében világi önállóságot, császári szövetségest mondhatott magáénak, s mivel időközben özvegységre jutott, egy bizánci hercegnő kezét is elnyerte. Még ország-lása elején átadta Lászlónak a hercegi harmadot; osztozásuk kivételesen nem gyengítette, hanem erősítette testvéri köteléküket, közös kormányzásukat.

Salamon ezalatt Moson és Pozsony vidékére húzódvá győzködtte IV. Henriket, hogy segítsen neki. Csakhogy a német király életét előbb a birodalmi belviszály, utóbb VII. Gergely pápa átka keserítette meg, így fegyveres erejét nem nélkülözhetette. I. Géza mindazonáltal belátta, hogy uralma akkor válhat kifogástalanná, ha Salamon lemond, és ő marad az egyedüli törvényes magyar király. Alkudozások indultak, közben László 1075 és 1076 folyamán harcosaival Pozsony várát szorongatta. Az eleve kudarcra ítélt tárgyalássorozatnak mégis váratlan vége szakadt: 1077 áprilisában hirtelen elhunyt Géza király.

LÁSZLÓ KIRÁLYSÁGA

„Magnus király halálának hírére Magyarország nemeseinek teljes sokasága öccséhez, Lászlóhoz gyűlt, és általános

egyetértésben egyhangúlag és közös akarattal megválasztotta őt az ország kormányzására, sőt valósággal kényszerítette rá nagyon szenvedélyes és sürgető kérésekkel.” A gyors uralkodóváltás újabb ítélet volt Salamon német hűbérvállalása felett. László fényes bizonyítékát adta rátermettségének. Követte bátyja külpolitikai irányvonalát, vagyis fenntartotta a Bizánc-cal ápolt szövetséget (örült is a keleti császárság, hogy annyi baja közepette legalább északi határait békében tudhatja), továbbá egyértelművé tette, hogy nem lesz a Szentszék vazallusa.

Az önálló magyar monarchia megoltalmazásához a nyugat-európai fejlemények is kedvező feltételeket teremtettek. Az investitúraharc lefoglalta IV. Henrik és VII. Gergely minden erejét: a német király nem tudta visszasegíteni a hatalomba Salamont, a római pápa pedig kénytelen volt hűbérúri ábrándjait feladni, legalábbis ami a Magyar Királyságot illeti. Inkább azon mesterkedett, hogy minél nagyobb belviszályt szítson a birodalmon belül. Így 1077 elején Rudolf sváb herceget választották ellenkirállyá. Vele még abban az évben felvette a kapcsolatot László, aki – ha szigorúan vesszük – maga is ellenkirálynak számított. Szövetségüket új rokoni szál fűzte szorosra: László ekkor vette feleségül Adelheidot, Rudolf leányát.

Ez a házasság viszont nem kötelezte arra, hogy magyar véráldozatot mutasson be a németföldi meghasonlás oltárán: a céltudatos László beerte azzal, hogy Sváb Rudolf lekötötte IV. Henriket, ezért annál többet nem is tett az ügyért, mint hogy időnként menedéket nyújtott apósa szorult helyzetbe jutott híveinek. Bátyja példáját követve nem törekedett végső leszámolásra királyi unokatestvérével sem, ehelyett egyre erősebb nyomást gyakorolt rá, hogy önként mondjon le trónigényéről: 1078–1079 telén elragadta Moson várát és környékét, Salamon mozgásteret így Pozsony vidékére korlátozódott. A fennhatósága alatt álló területtel együtt zsugorodott össze kitartása s lelkiereje. Amikor Salamon látta, hogy Henrik nem az ő ügyét karolta fel, hanem 1081 elején saját császári koronázása végett Itália földjére vezetett hadat, királyi ellátás fejében lemondott a trónról. I. László 35 éves korára Magyarország egyedüli törvényes királya lett.

Úgy tűnt, hogy az ekkor 28 éves Salamon végleg megtörte az évtizedes trónviszályt, de ez az állapot talán egy évig sem tartott. Összeesküvést szőtt és László életére tört. A király azonban idejekorán leleplezte s börtönbe vetette. Visegrádi fogságából nem mindennapi esemény szabadította ki Salamon. 1083 nyarán napirendre került István szentté avatása. Hartvik püspök legendaszerkesztménye így ír az első király csodatételéről: „Mikor a test fel-emelésével hiába próbálkoztak, egy Karitas nevű, a bakonyoslyói Szent Üdvözítő egyház mellé zárt apáca, aki az akkori közvélemény szerint igen híres életű volt, égi kinyilatkoztatásban részesülvén értesítette a királyt, hogy hiába igyekeznek, a szent király földi maradványait nem vihetik át, amíg Salamon a börtön rabságából ki nem eresztik s a szabadsággal meg nem ajándékozzák. Elővezették hát őt a börtönből, és megismételték a háromnapos böjtöt. Amikor harmadnapon a szent maradványok átviteléhez kezdtek, oly könnyedén emelték fel a koporsóra nehezedeő hatalmas követ, mintha súlya se lett volna.”

Ettől még nem javult meg Salamon, sőt 1085-re újabb nehéz súllyal, az úzok Magyarországra uszításával terhelte meg lelkiismeretét. „Miután kiszabadult a börtönből, Szent István király és Boldog Imre testének felemelése alkalmával, néhány napig a király mellett

volt, de azután a kunok vezéréhez ment, akit Kutesknek hívtak. Megesküdött neki, hogy az erdélyi tartományt tulajdonába adja és a leányát feleségül veszi, ha megsegíti László ellen. Kutesk vezér pedig a hiú reménytől vezetve nagyszámú kunnal megtámadta Magyarországot; egészen Ung és Borsova vidékéig jutott el. Ezt hallván László király rájuk rontott. Megsemmisültek a színe előtt, és sok ezer kun hullott el kardélre hányva. Salamon király úgy menekült futva Kuteskkel együtt, mint a tépett tollú kacsák a keselyű karmai közül.”

Salamon 1087-ben magyar és úz segítségével Bizánc határaitra tört, de ott is vereséget szenvedett. Ezzel a dicstelen cselekedettel lépett le a krónikák lapjairól. „Salamon király kevesedmagával alig tudott megmenekülni. Mivel a Duna be volt fagyva, könnyedén átkelt. És amikor egy nagy berekhez érkezett, azt mondta embereinek, álljanak meg egy kis időre, hogy a lovak erőt gyűjthessenek. Ő maga letévén a pajzsát úgy tett, mintha rögtön visszatérne, és bement a sűrű sötét erdőbe; otthagya mit sem sejtő embereit, és nem is mutatkozott soha többé... Egyszer még látták Magyarországon Kálmán király idején, de nyomban elrejtőzött, és nem mutatkozott soha többé.” E jobb sorsra érdemes királyunk talán 1087-ben esett el egy balkáni hadjárat során; felesége mindenestre 1088-ban újra férjhez ment.

HORVÁTORSZÁG MEGSZERZÉSE

Lászlónak már nem fűződött érdeke a német ellenzék támogatásához: IV. Henrikkel addig is csupán annyi volt a gondja, hogy Salamonnal állt sógorságban. A király amúgy se szívelhette a gregoriánus pápaság hatalmi törekvéseit, könnyebb szívvel szakított hát Gergely táborával. Sváb Rudolf sem élt már; Magyarország és Németország a század hátralévő éveiben nem mutatott érdeklődést egymás iránt. Szent László figyelme délnyugat felé fordult. 1088-ban elhunyt sógora, Zvonimir horvát király.

Ezt követően a Tengeremelléket véres belvillongások szabdalták. Ilona, az özvegy királyné 1090-ben bátyjához, Lászlóhoz fordult, aki erre 1091 tavaszán átkelt a Száván, és néhány hét leforgása alatt elfoglalta Horvátországot, Tengerfehérvárral bezárólag. Dalmácia birtokbavételére már nem maradt ideje, mert Kapolcs vezér nomádjai betörték Erdélybe. László ekkor unokaöccsét, Álmost tette meg horvát királynak, majd gyorsan visszafordult, és a Temesközben érte utol a zsákmánnyal, foglyokkal távozó támadókat. „László király ezt mondta vitézeinek: »Jobb nekem veletek meghalnom, mintsem feleségeketek és fiaitokat fogságban látanom.« Azzal könnyekre fakadt, és veres zászlaja alatt elsőként támadt a kunok

KIÁLLÍTÁS AJÁNLÓ

„Országunkat abba az állapotba vezetjük vissza, amelyben elődünk, a boldog emlékű Béla király idejében volt.”

A fenti idézet IV. Béla királytól való 1237-ből, aki nagyapját választotta példaképül. 28 évvel később, 1265-ben az öregedő unoka a „Nagy Béla király” kifejezéssel emlékezett III. Béláról, aki minden tekintetben „nagy” volt. „Termete magas, arca nemes” – írja róla 1189-ben egy angol szemtanú. Az arc ne-

messége hűen tükrözi Béla lelki kiválóságát, hiszen életműve az egyik legjelentősebb magyar uralkodóvá tette.

A sors forgandóságából előbb Bizánc császárságának

örököse volt, ám 1172-ben a magyar trónra jutott.

Országlása alatt szellemi, anyagi és katonai értelemben megerősödött a Magyar Királyság. Az ő kezdeményezé-

táborára. Az Úr felmorzsolta a kunokat a magyarok színe előtt. László király így kiáltott vitézeihez: »Ne öljük meg ezeket az embereket, hanem fogjuk el őket, ha megtérnek, hadd éljenek.« Kapocs és a főemberek meghaltak, a többiek legnagyobb részét fogságba estek, s egy Esembő nevű szolgáló kivételével senki sem menekült meg közülük.”

Ez az Esembő aztán hírül vitte társai sorsát övéinek. Azok bosszút forraltak, s 1092-ben Ákos vezetésével fegyverre kaptak. László elébük ment, s a Duna mellett legyőzte őket. 1093-ban a lengyel belviszályba avatkozott bele, ahol leleményes diadalt aratott. „Három hónapig ostromolták Krakkó várát a magyarok. Időközben az ostromlottak és az ostromlók is éhezni kezdtek. A király és a főemberek azt kérték minden magyartól, hogy az éj leple alatt mindenki egy-egy csizmaszár földet hozzon. Ebből a földből a vár előtt egy nagy dombot raktak, s a tetejét lisztel borították be. Az ostromlottak látták, hogy az ostromlóknak bőven van ételme, és sokáig maradhatnak a vár alatt, feladták a várat a királynak, s az ő akarata szerint békét kötöttek.” 1095 nyarán cseh földre indult igazságot tenni, amikor július 29-én hirtelen meghalt az 55 éves király. Szent Lászlót az általa alapított váradi egyházban temették el.

„Természeti adottságaiban pedig az isteni irgalom különös kegyelme a kivá-

lóság kiváltságával a közönséges emberi értékek fölé emelte. Mert erős volt keze, tetszetős külseje, és miként az oroszlánnak, hatalmas lába-keze, óriási termete, vállal kimagaslott a többi ember közül. Így árasztotta el őt az adományok teljessége, és ez már testileg is méltóvá nyilvánította a királyi koronára. Amikor látta, mily kitüntető javakkal dicsekedhet, nem fuvalkodott fel gőgjében [...] jóságos volt indulatában, megfontolt a tanácskozásban, igazmondó a beszédben, állhatatos az ígértben, igazságos az ítéletben, derűs a korholásban [...] ezért az igazság szigorát az irgalom szelídségével mérsékelve olyannak mutatkozott, hogy alattvalói inkább szerették, mint félték.”

Szükség is volt a kegyelem gyakorlására, hiszen második törvénykönyve, amely országlása elején keletkezhetett, rettenetes kegyetlenséggel torolta meg a vagyoni elleni vétséget. „Ha valamely szabadot vagy rabszolgát lopáson érnek, akasszák fel. Ha pedig, hogy [a tolvaj] megmeneküljön az akasztófától, a templomba menekül, kihozván őt a templomból, vakítsák meg.” A különböző írott emlékekből tehát színes királyképmás tárul elénk. Ehhez még egy kevésbé ismert adalékot érdemes felidézni. I. András király kisebbik fia, Dávid herceg, aki semmifajta hatalmi vágyat nem mutatott, nyugodtan élhetett rangja szerint az országban. 1090 táján László beleegyezésével bőkezű

adományt tett az atya által alapított tihanyi Szent Ányos-monostor javára.

Igaz, hogy Árpád-házi király nem származott Lászlótól, mégis egy jelentős uralkodó őse lett. Leányát, Piroska császárnét az ortodox egyház ma Szent Eirénéként tiszteli. Tőle született I. Mánuel bizánci császár, akinek udvarában egy ideig a későbbi III. Béla király (1172–1196) nevelkedett. Nem véletlen, hogy László kanonizálását ő kezdeményezte: az Árpádok körében élő kultuszt egyesítette a bizánci tisztelettel, amely az apja emlékét ápoló Piroskáról fiára, Mánuelre szállt, míg végre Lászlót 1192. június 27-én szentté avatták. Az sem véletlen, hogy a Szent László fejereketartóján látható, bölcsességet és tekintélyt sugárzó képmás valójában III. Bélát ábrázolja!

Ettől függetlenül is megingathatatlannak volt a tisztelete. Népszerűségét csak évszázadok múltán tudta háttérbe szorítani egy másik uralkodó, Mátyás király. László emlékét főleg a Partium és Erdély ápolja: a középkori freskók előszeretettel ábrázolják a leányrabló „kun” harcossal vívott küzdelmét; az erdélyi népmondák a tordai hasadék és a gyógyító fű történetét is megőrizték. És azt a csodás diadalát, melyet századok múltán aratott a székelyeket szorongató tatárok felett, amikor fején aranykoronával, kezében félelmetes csatabárdjával aprította az ellent a holtában is győzedelmes Szent László király. ♦

„TESTE FEHÉRVÁROTT NYUGSZIK.” III. BÉLA KIRÁLY (1172–1196)

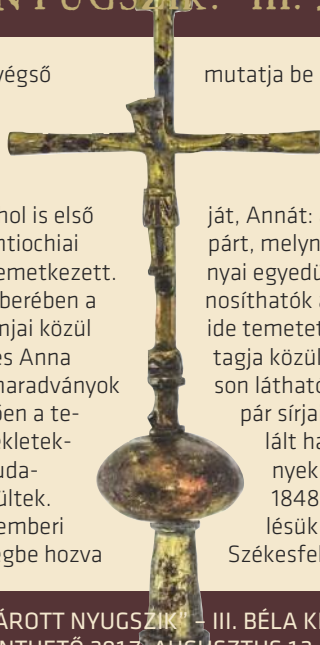

sére avatták szentté 1192-ben I. Lászlót. III. Bélának csupán 48 életév adatott, ebből 24 esztendeig volt király. 1196-ban

hunyt el, és végső nyughelyének Székesfehérvárt választotta, ahol is első felesége, Antiochiai Anna mellé temetkezett.

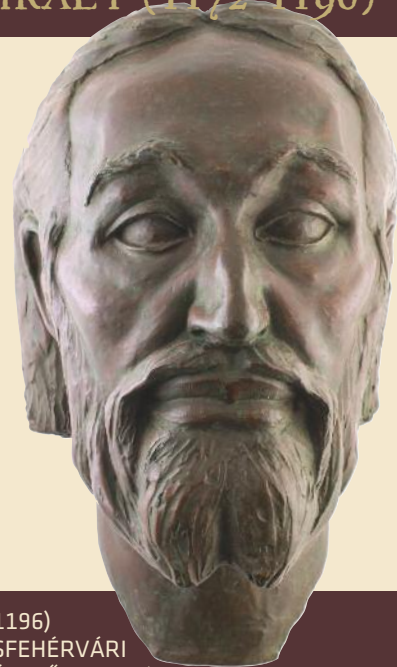
1848 decemberében a királyi bazilika romjai közül előkerültek Béla és Anna csontjai. A földi maradványok a feltárást követően a temetkezési mellékletekkel együtt Budapestre kerültek.

A tárlat emberi közelségbe hozva

mutatja be „Nagy” Béla királyt és hét gyermeke

édesanyját, Annát: azt a királyi párt, melynek maradványai egyedülként azonosíthatók az Árpád-ház ide temetett számos tagja közül. A kiállításon láthatóak a királyi pár sírjaiban megtalált halotti jelvények és ékszerek, 1848. évi előkerülésük óta először Székesfehérvárott.

A „TESTE FEHÉRVÁROTT NYUGSZIK.” – III. BÉLA KIRÁLY (1172–1196) CÍMŰ KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTHETŐ 2017. AUGUSZTUS 12-TŐL A SZÉKESFEHÉRVÁRI SZENT ISTVÁN KIRÁLY MŰZEUM DÍSZTERMÉBEN. (8000 SZÉKESFEHÉRVÁR, FŐ UTCA 6.)